

KİTAP TANITIMI
İHTİRASTAN İKTİDARA... KERBELÂ -EMEVÎ VALİSİ
UBEYDULLAH B. ZİYÂD DÖNEMİNİN ANATOMİSİ-*

Prof. Dr. Süleyman TÛLÛCÛ**

ÖZET

İslâm Tarihinde Hulefâ-i Râşidîn'den sonra iş başına gelen ve yaklaşık bir asır devam eden Emevîler döneminde, idarî, siyasî ve askerî sahalarda birtakım olaylar meydana gelmiştir.

Bu dönemde dikkat çeken isimlerden bir tanesi, sadece meydana geldiği zaman değil, aynı zamanda yankıları günümüze kadar devam eden Kerbelâ Olayı'nda vali ve komutan olarak görevde bulunan Ubeydullah b. Ziyâd'dır. Bu incelemede onun hayatı, siyasî ve askerî faaliyetleri ele alınmıştır.

***Anahtar Kelimeler:** Emevîler, Hulefâ-i Râşidîn, Ubeydullah b. Ziyâd, Kerbelâ.*

ABSTRACT

BOOK REVIEW

From Ambition to Power... Karbalâ -The Anatomy of the Reign of Ubaydullah b. Ziyâd, the Umayyad Governor-

Various political, administrative and military events of note were observed during the time of the Umayyad dynasty, who succeeded Khulafâ-i Râshidîn (the Orthodox Caliphs) and was able to hold its power for about a hundred years.

One of the most remarkable rulers of the time was Ubaydullah b. Ziyâd who was in power as a governor and military leader during

* Ahmet Turan YÛKSEL, *İhtirastan İktidara... Kerbelâ-Emevî Valisi Ubeydullah b. Ziyâd Döneminin Anatomisi-*, Yediveren Kitap, Konya 2001, 173 s.

** Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Arap Dili ve Belâgatı Anabilim Dalı.

the tragic Karbalâ event which was not only a marked occurrence of the time but became afterwards a historical legacy. This study is concerned with the lifestory of Ubaydullah b. Ziyâd and his political and military activities.

Key Words: *The Umayyad Dynasty, the Orthodox Caliphs, Ubaydullah b. Ziyâd, Karbalâ.*

Son yıllarda, yurdumuzda çeşitli üniversitelere bağlı fakültelerde (özellikle İlahiyat fakültelerinde), İslâm Tarihinin çeşitli konularına dair, Yüksek Lisans ve Doktora seviyesinde bazı çalışmalar yapıldığı ve bunların büyük bir kısmının da yayınlandığı görülmektedir. Bu tür çalışmaların gittikçe artması da olumlu bir gelişme olarak memnuniyet vericidir.

İşte, Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslâm Tarihi öğretim üyelerinden Doç. Dr. Ahmet Turan YÜKSEL'in "*İhtirastan İktidara... Kerbelâ -Emevî Valisi Ubeydullah b. Ziyâd Döneminin Anatomisi-*" başlığı altında yayımladığı bu kitap, bu tür çalışmalardan biridir.

Müellif, şu cümlelerle (bk. "Önsöz", s. 9 ve arka dış kapak) konuyu özetlemekte ve önemini vurgulamaktadır:

"İslâm Tarihinde Hulefâ-i Râşidîn'den sonra iş başına gelen ve yaklaşık bir asır devam eden Emevîler döneminde, hem idarî, siyasî ve askerî sahalarda meydana gelen olaylar, hem de bu olaylarda rol oynayan önemli simalar göze çarpmaktadır. Bu dönemde dikkat çeken ve iktidar-muhalefet mücadelesinde aktif olarak karşımıza çıkan isimlerden bir tanesi sadece meydana geldiği zaman değil, aynı zamanda yankıları günümüze kadar devam eden Kerbelâ Olayı'nda vali ve komutan olarak görevde bulunan Ubeydullah b. Ziyâd'dır. Emevîlerin ilk beş halifesi döneminde, Kerbelâ sürecinde bir anlamda iktidar-muhalefet mücadelesi olarak meydana gelen olaylarda vali ve komutan sıfatıyla ön safta yer alan Ubeydullah b. Ziyâd'ın hayatı ve bu dönemde yaşanan mücadelelerin ele alınıp incelenmesi, bu dönemin anlaşılmasına katkı sağlayacaktır."

Bu araştırma, "İçindekiler"den (s. 5-7) sonra bir "Önsöz"le (s. 9-12) başlıyor. Müteakiben geniş bir "Giriş" (s. 13-24) kısmı geliyor. Burada Ubeydullah b. Ziyâd'ın vali olmadan önceki hayatı ve şahsiyeti ile bazı icraatı üzerinde durulmuştur. Ardından, konu 4 bölüm hâlinde işleniyor. Müellifin kendi ifadesi ile;

"Birinci Bölüm"de (s. 25-44), Muâviye b. Ebî Süfyân döneminde Ubeydullah'ın hayatı; Horasan valiliğine tayini ve Horasan seferi ile Buhârâ'nın fethi, Basra'ya vali tayin edilmesi ve Ubeydullah'ın mücadele ettiği ilk muhalefet hareketi olan Hâricîlerle mücadelesi incelenmiştir.

“İkinci Bölüm”de (s. 45-106), Yezîd b. Muâviye döneminde Ubeydullah b. Ziyâd’ın hayatı; Basra’nın yanı sıra Kûfe’ye vali olarak tayin edilmesinden başlayarak Kerbelâ Olayı’nın meydana geldiği devrede, Kerbelâ öncesi ve sonrasında meydana gelen hadiseler ile Ubeydullah’ın Kûfe’deki icraatı ele alınmıştır.

“Üçüncü Bölüm”de (s. 107-131), Mervân b. Hakem döneminde Ubeydullah’ın hayatı; Yezîd b. Muâviye’nin ölümüyle birlikte meydana gelen olaylardan başlayarak, Mervân’ın halife olduğu dönem ile halifeliği süresince Ubeydullah’ın ön plânda yer aldığı Mercirâhit Savaşı, Tevvâbûn ile mücadelesi ve Aynülverde Savaşı gibi önemli hadiseler incelenmiştir.

“Dördüncü Bölüm”de (s. 133-154), Abdülmelik b. Mervân döneminde Ubeydullah’ın hayatı; Kerbelâ Olayı’nın öncesine kadar giden Muhtâr b. Ebî Ubeyd es-Sekafî ile mücadelesi ve nihayet Hâzîr nehrinin kenarında yapılan savaşta İbnü’l-Eşter tarafından öldürülmesi ve sonrasında bedeninin ve kesilen başının akıbeti üzerinde durulmuştur.

Daha sonra da eserde “Sonuç” (s. 155-158), “Kronoloji” (s. 159-160), “Bibliyografya” (s. 161-168) ve “Dizin” (s. 169-173) yer almıştır.

Eserinin “Önsöz”ünde (s. 10-11) ifade ettiği gibi müellif, çalışmanın hazırlanmasında öncelikle İslâm tarihinin temel kaynaklarını kullanmıştır. Ebû Mihnef (öl. 157/774)’in *Maktelü’l-Huseyn*’i, Halîfe b. Hayyât (öl. 240/854)’ın *Târîh*’i, İbn Kuteybe (öl. 276/889)’nin *el-Maârif* ile *el-İmâme ve’s-Siyâse*’si, Dîneverî (öl. 282/895)’nin *el-Ahbârü’t-Tivâl*’ı, Ya’kübî (öl. 292/905)’nin *Târîh*’i , Taberî (öl. 310/922)’nin *Târîh*’i, İbn A’sem el-Kûfî (öl. 314/926)’nin *el-Fütûh*’u, Mes’ûdî (öl. 345/956)’nin *Mürücü’z-Zeheb*’i, İbn Hibbân (öl. 354/965)’in *es-Sîretü’n-Nebeviyye*’si, Ebü’l-Ferec el-İsfahânî (öl. 356/967)’nin *Makâtilü’t-Tâlibiyyîn*’i, Tenûhî (öl. 384/994)’nin *Kitâbü’l-Ferec*’i, Tabersî (öl. 548/1153)’nin *İ’lâmü’l-Verâ’sı*, İbnü’l-Cevzî (öl. 597/1200)’nin *el-Muntazam*’ı, İbnü’l-Esîr (öl. 630/1233)’in *el-Kâmil*’i, İbn Tıktakâ (öl. 709/1309)’nın *el-Fahrî*’si, İbn Manzûr (öl. 711/1311)’un *Muhtasarü Târîhi Dimâşk*’ı, Nüveyrî (öl. 733/1332)’nin *Nihâyetü’l-Ereb*’i, Zehebî (öl. 748/1348)’nin *Târîhu’l-*

İslâm'ı, İbn Kesîr (öl. 774/1372)'in *el-Bidâye ve'n-Nihâye*'si araştırmada sıkça kullanılan kaynakların başında gelmektedir.

Ayrıca, siyasî olayların yanı sıra Kerbelâ sürecinde;

Başta Ubeydullah b. Ziyâd olmak üzere, diğer önemli şahsiyetlerin hayatı ve faaliyetleri hususunda *tabakât* ve *neseb* eserlerinden İbn Sa'd (öl. 230/845)'in *Tabakât*'ı, Belâzürî (öl. 279/982)'nin *Ensâbü'l-Eşrâf*'ı ve Zehebî'nin *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*'sından geniş nispette yararlanılmıştır. Aynı konularda *fütûhât* kitaplarından Belâzürî'nin *Fütûhu'l-Büldân*'ı; şiir ve edebiyat ile ilgili eserlerden Câhız (öl. 255/868)'in *Kitâbü'l-Hayevân* ile *el-Beyân ve't-Tebyîn*'i, İbn Kuteybe'nin *Uyûnü'l-Ahbâr*'ı, Müberred (öl. 285/898)'in *el-Kâmil*'i, İbn Abdi Rabbih (öl. 328/939)'in *el-Ikdü'l-Ferîd*'i ve Ebü'l-Ferec el-İsfahânî'nin *el-Eğânî*'sinden geniş olarak faydalanılmıştır (tüm bu müellifler ve eserleri hakkında bk. M. Şemseddîn [Günaltay], *İslâm'da Târih ve Müverrihler*, İstanbul 1339-1342 (bu eser, Yüksel Kanar tarafından "*İslâm Tarihinin Kaynakları-Tarih ve Müverrihler*" adı altında sadeleştirilerek, 1991 yılında İstanbul'da, Endülüs Yayınları arasında neşredilmiştir.); D. S. Margoliouth, *Lectures on Arabic Historians*, Calcutta 1930; F. Rosenthal, *A History of Muslim Historiography*, Leiden 1952; D. M. Dunlop, *Arab Civilization to A.D. 1500*, London 1971, s. 70-149; N. Ahmed Faruqi, *Early Muslim Historiography*, Delhi 1979; Ramazan Şeşen, *Müslümanlarda Tarih-Coğrafya Yazıcılığı*, İSAR Vakfı Yay., İstanbul 1998. Bu müelliflerden bazıları ve eserleri için ayrıca bk. R. A. Nicholson, "İslâm'da Başlıca Tarihçiler ve Eserleri", çev. Süleyman Tülücü, *Diyanet İlmî Dergi*, c. 33, sy. 2 (Nisan-Mayıs-Haziran 1997), s. 73-80; Süleyman Tülücü, "Büyük İslâm Tarihçileri ve Eserleri", *Diyanet Dergisi*, c. XX, sy. 3 (Temmuz-Ağustos-Eylül 1984), s. 35-42).

Olaylar değerlendirilirken, Emevîler alanında kaleme alınan çağdaş araştırmalar da gözden uzak tutulmamıştır. Yûsuf el-Iş, Mahmûd Şâkir, İbrâhîm Beydûn, Nebîh Âkıl, Ömer Ferrûh, Feryâl bint Abdullah ve Hezzâ' b. İd'in eserleri bunlar arasında sayılabilir.

Diğer yandan J. Wellhausen, W. Montgomery Watt, Hugh Kennedy ve M. A. Shaban gibi Batılı araştırmacıların, konu ile ilgili

değerlendirmeleri göz ardı edilmemiştir.

Bunların yanı sıra ülkemizde yapılan tetkiklerden Hasan Onat, İbrahim Sarıçam, Adnan Demircan ve Ünal Kılıç (bk. “Bibliyografya”)’ın çalışmalarından istifade edilmiştir.

Titiz bir çalışmanın ürünü olmakla birlikte bu eserde, zaman zaman *İmlâ Kılavuzu* (genişletilmiş ve gözden geçirilmiş yeni baskı, TDK Yay., Ankara 1996)’na uymayan kimi yazılımlara rastlanmaktadır. Diğer taraftan bazı özel adların okunuşunda ve yazımında hata yapılmıştır. Bunların düzeltilmesinde yarar görüyoruz.

a. Bazı Türkçe İmlâ Eksiklikleri:

Meselâ, yanısıra (s. 10, 11, 22, 23, 56, 71, 79, 80, 86, vb.), yanı sıra; plan (s. 10), plân; imkan (s. 10, 152), imkân; bir takım (s. 21, 66, 82, 92, 100), birtakım; alem (s. 23), âlem; kağıt (s. 48), kâğıt; selam (s. 59), selâm; Müslim’i (s. 67), Müslim’in; silah (s. 71, 136), silâh; güzergah (s. 72, 116), güzergâh; askeri (s. 75, 81), askerî; lanet (s. 79), lânet; karargah (s. 81, 91, 128, 142, 143), karargâh; ilave (s. 94, 99, 102), ilâve; ilt (s. 106, dipn. 398), cilt; ye alan (s. 122, dipn. 95), yer alan; itibariyle (s. 123), itibarıyla; umumi (s. 124, dipn. 111), umumî; resmi (s. 124, dipn. 111), resmî; Rebûlevvel (s. 127), Rebiülevvel; miladi (s. 127, dipn. 137), milâdî; helal (s. 141, 144), helâl; ...Geçışı Ve... (s. 165), ...Geçışı ve... olacaktır.

b. Bazı Okuma Hataları ve İlmî Yanlışlar:

Ahbâru’t-Tivâl (s. 10), *el-Ahbârü’t-Tivâl*; *Makâlitu’t-Tâlibiyyîn* (s. 10), *Makâtilü’t-Tâlibiyyîn*; *en-Nihâyetü’l-Erab* (s. 10), *Nihâyetü’l-Ereb*; Hezâ’ b. Âd (s. 11, 163), Hezzâ’ b. Âd; el-Ukaylî (s. 11, 86, dipn. 248, 167), el-Akîlî; Şehhâde (s. 13, dipn. 3, 163), Şehâde; Caşşiyârî (s. 14, dipn. 12, 162), Ceşşiyârî; eş-Şelebî (s. 14, dipn. 12, 162), Şelebî; es-Sekrî (s. 24, dipn. 85, 163), es-Sükkerî; Eliza Lichtenstater (s. 24, dipn. 85, 163), Ilse Lichtenstädter; *Mir’âtü’l-Cinân ve İbratü’l-Yekazân*... (s. 34, dipn. 48, 146, dipn. 81), *Mir’âtü’l-Cenân ve İbratü’l-Yakzân*...; Kâdisiye (s. 59, dipn. 67), Kâdisiyye; ...*Mesta’cemmin*... (s. 89, dipn. 272), ...*Me’sta’cem min*...; Mesud (s. 115, 116, 117), Mes’ûd; Muhammed el-Hanefiyye (s. 139), Muhammed b. el-Hanefiyye; *Târîhu’s-Sağîr* (s. 146, dipn. 81), *et-*

Târîhu's-Sağîr; Muâviye b. Süfyân; Muâviye b. Ebî Süfyân; ...*Terâcimi'l- Eşheri*... (s. 162), ...*Terâcimi Eşheri*... ; Ebûbekr (s. 163, 166), Ebû Bekr; Mehennâ (s. 164), Mühennâ; Eğayûs (s. 165), Ağâbiyûs; Şehhâne (s. 166), Şehâte; Sâğircî (s. 168), Sâğarcî; Zettersteen (s. 168), Zetterstéen; E. Levi Provençal (s. 168), E. Lévi-Provençal olacaktır.

Diğer taraftan, müellifin, bazı isim ve terkiplerde üstün olan “râ” harflerini “ra” şeklinde kalın okumasını (*Bülûğu'l-Erab*..., *Cemheratü*..., *el-Ferac*..., el-Müberrad, Resûl, *es-Sîrat*..., *Sûrat*...), dilimizde fazla yerleşmemiş bir telaffuz ve imlâ şekli olarak görüyoruz. Nitekim, 1988 yılından şu âna kadar 25 cildi neşredilen ve ciddiyeti ile dikkat çeken *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*'nde de bu tür yazılımlara yer verilmemiştir. “Thk.” (tahkîk= tenkitli neşir) kısaltması yerine de ülkemizde daha çok “nşr.” kısaltması kullanılmaktadır. Ayrıca, müellifin, birden fazla cilt sayısı olan kimi eserlerin cilt sayılarını, “Bibliyografya”da göstermemesini bir eksiklik olarak görüyoruz.

Müellif, konu ile ilgili, İslâm ülkelerinde, Batıda ve ülkemizde yayınlanmış birçok temel kaynağı ve araştırmayı görmüş, incelemiş; sahasında övgüye değer bir çalışma ortaya koymuştur. Ancak, okuyucuya yararlı olacağı mülâhazasıyla, eserin “Bibliyografya”sına ilâve olarak, bazıları akademik ve ilmî olmasa da, konuyu az çok ilgilendiren birtakım kitap ve makaleleri aşağıya alıyoruz (Hz. Hüseyin ve Kerbelâ Olayı hakkında bilgi ve bibliyografya için meselâ bk. Ahmed Ateş, “Hüseyin”, *İA*, V/1, 634-640; Ethem Ruhi Fığlalı, “Hüseyin”, *DİA*, XVIII, 518-521; İlyas Üzüm, “Hüseyin (Literatür)”, *DİA*, XVIII, 521-524; Adnan Demircan, *İslâm Tarihinin İlk Asrında İktidar Mücâdelesini*, Beyan Yay., İstanbul 1996; Ünal Kılıç, *Tartışmaların Odağındaki Halife: Yezid b. Muaviye*, Kayıhan Yay., İstanbul 2001):

I. Kitaplar¹:

1. Abdulkahir el-Bağdâdî, Ebû Mansûr, *Mezhepler Arasındaki*

¹ Bizzat göremediğimiz için bazı eserlerin basımevleri, yayınevleri ve kaç sayfa oldukları gösterilememiştir.

Farklar (el-Fark beyne'l-Fırak), çev. Ethem Ruhi Fırlalı, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara 1991, s. 31-40.

2. Aişe Abdurrahman, *Kerbelânın Kahraman Kızı Zeynep*, çev. Selami Münir Yurdatap, Çınar Matbaası, İstanbul 1970, 160 s.

3. Akyüz, Vecdi, *Hilâfetin Saltanata Dönüşmesi*, Dergâh Yay., İstanbul 1991, s. 75-76, 145-146 vb.

4. Ameer Ali, Syed, *A Short History of the Saracens*, Suffolk 1927, s. 83-93; Türkçe çevirisi: *Musavver Târih-i İslâm*, trc. M. Rauf, Dersâdet 1329, I, 81-92.

5. And, Metin, *Ritüelden Drama, Kerbelâ- Muharrem- Ta'ziye*, Yapı Kredi Yay., İstanbul 2002, 340 s.

6. Balım, Ali, *Kerbelâ Çöllerinde*, Emek Basım-Yayınevi, Ankara, ts., 96 s.

7. Bilmen, Ömer Nasuhi, *Ashab-ı Kiram Hakkında Müslümanların Nezih İtikadları, Hz. Muaviye Hakkındaki Suallere Cevaplar*, Bilmen Yay., İstanbul 1978, 205 s.

8. Boyunağa, Ahmet Yılmaz, *Tebliğinden Günümüze Kadar İslâm Tarihi*, Akabe Biat Yay., İstanbul 1993, s. 295-313.

9. Brockelmann, Carl, *İslâm Ulusları ve Devletleri Tarihi*, çev. Neşet Çağatay, TTK Yay., Ankara 1992, s. 61-62, 63, 64-65.

10. el-Buhî, M. Lebîb, *Masra'u'l-İmâm el-Huseyn*, Kahire 1955.

11. Bursalı, Mustafa Necati, *Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin*, 4. basım, Çile Yay., İstanbul 1983, 232 s.

12. Câbirî, Muhammed Âbid, *İslâm'da Siyasal Akıl*, çev. Vecdi Akyüz, Kitabevi [Yay.], İstanbul 1997, s. 515-585.

13. Corcî Zeydân, *İntikâm-ı Hûn-i Huseyn*, trc. M. Ali Şîrâzî, Tahran, ts.

14. Çağatay, Neşet-Çubukçu, İbrahim Ağâh, *İslâm Mezhepleri Tarihi*, 3. baskı, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yay., Ankara 1985, s. 55-57.

15. Çağatay, Neşet, *100 Soruda İslâm Tarihi*, Gerçek Yay.,

İstanbul 1972, s. 421-432, 436.

16. _____, *Başlangıçtan Abbâsîlere Kadar (Dînî-İçtimâî-İktisadî-Siyasî Açısından) İslâm Tarihi*, TTK Yay., Ankara 1993, s. 416-425, 427-428.

17. Dalkıran, Sayın, *Osmanlı Devleti'nde Ehl-i Sünnet'in Şi'î Akîdesine Tenkidleri*, OSAV Yay., İstanbul 2000, s. 221-223.

18. Danışman, Zuhuri, *Büyük İslâm Tarihi*, Zuhuri Danışman Yayınevi, İstanbul 1971, V, 22-30, 36-37.

19. Destgayb, Âyetullah, *Kerbela Katliamı ve Zeyneb'in Mesajı*, çev. Hasan Elmas, Ankara 1992.

20. Ebû Mihnef, *Ahbârü'l-Ümeviyyîn*, nşr. Fuad Sezgin, Leiden 1972.

21. Ebû Zehra, Muhammed, *İslâm'da Siyasî ve İtikadî Mezhepler Tarihi*, trc. Hasan Karakaya-Kerim Aytekin, Hisar Yay., İstanbul, ts., s. 48-52.

22. Edhem, *Vak'a-i Kerbelâ*, Dekran Karabetyan Matbaası, İstanbul 1291, 50 s.

23. Fığlalı, Ethem Ruhi, *İmâmiyye Şîası*, Selçuk Yay., İstanbul 1984, s. 90-105, 109-143.

24. Fuzûlî, *Erenler Bahçesi (Hadîkatu's-Su'adâ)*, haz. Servet Bayoğlu, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1996, s. 199-431.

25. Gölpınarlı, Abdülbâki, *Târih Boyunca İslâm Mezhepleri ve Şîlik*, Der Yay., İstanbul 1997, s. 380-397.

26. Halife b. Hayyât, *Tarihu Halife b. Hayyât (Halife b. Hayyat Tarihi)*, çev. Abdulhalik Bakır, Bizim Büro Basımevi, Ankara 2001, s. 281, 283-289, 313 vd., 315-316, 319.

27. Hasan İbrahim Hasan, *Siyasî-Dinî-Kültürel-Sosyal İslâm Târîhi*, trc. İsmail Yiğit-Sadreddin Gümüş, Kayıhan Yay., İstanbul 1985, I/2, s. 83-93.

28. Hilmîzâde İbrâhim Hilmî, *Hazret-i Hüseyin (R.A.), Vak'a-i Dilsûz-i Kerbelâ*, 48 Numaralı Matbaa, İstanbul 1326, 22 s.

29. İbnülemîn Ali Haydar İlmî, *Hâile-i Kerbelâ*, Müşterekü'l-Menfaa Matbaası, İstanbul 1329, 224 s.
30. İbnürreşâd Ali Ferrûh, *Kerbelâ*, 1. Kısım, Paris 1305, 228 s.
31. İbrâhim Vâsîf, *Şehâdet-i Hüseyin b. Ali*, Metin Matbaası, İstanbul 1327, 24 s.
32. Kemâleddîn Şükrü, *Kerbelâ*, İstanbul 1928.
33. *Kerbelâ ve İmam Hüseyin'in Kıyamı Üzerine*, Kevser Yay., İstanbul 1998, 327 s.
34. Korok, Dâniş Remzi, *Yezid ve Kerbelâ Faciası*, İktisadî Yürüyüş Matbaası, İstanbul 1948, 54 s.
35. _____, *Kerbelâ Şehitleri*, nâşiri: Alâeddin Sağlam, Yaylacık Matbaası, İstanbul 1967, 116 s.
36. Kutluay, Yaşar, *İslâm ve Yahudi Mezhepleri*, A.Ü. İlâhiyat Fakültesi Yay., Ankara 1965, s. 76-81, 90-91.
37. Laoust, Henry, *İslâm'da Ayrılıkçı Görüşler*, Türkçesi: E. Ruhi Fırlalı-Sabri Hizmetli, Pınar Yay., İstanbul 1999, s. 43-49.
38. Mehmed Nâzım, *Kerbelâ*, Şems Matbaası, İstanbul 1327-1329, 23 s.
39. Mehmed Zihnî, *Meşâhîri'n-Nisâ*, *Tarihte İz Bırakan Meşhur Kadınlar*, sad. Bedreddin Çetiner, Şâmil Yayinevi, İstanbul 1982, I, 327-328, II, 275.
40. Müseyib Gazi, *Kerbela'nın İntikamı*, çev. Emrullah Eraslan, İstanbul 1995.
41. en-Nedvî, Ebu'l-Hasen, *Hiz. Ali el-Murtezâ*, trc. Yusuf Karaca, Risale Yay., İstanbul 1995, s. 259-272.
42. en-Nevbahtî, *Kitâbü Fırakı'ş-Şî'a*, nşr. H. Ritter, İstanbul 1931, s. 20-24.
43. Nicholson, R. A., *A Literary History of the Arabs*, The Cambridge University Press, Cambridge 1969, s. 196-199.
44. Nüreddîn, *Vak'a-i Kerbelâ*, Tevfik Efendi Matbaası, İstanbul

1285, 95 s.

45. Onur, Necmi, *Kanlı Kerbela*, Mentef Kitabevi, İstanbul 1968, 157 s.

46. Pilavođlu, M. Kemal, *Ah... Kerbela*, Ankara 1967.

47. er-Rikâbî, eř-Şeyh, *Vak'atü Kerbelâ*, Kum 1406.

48. Sertođlu, Murat, *Kerbela*, İstanbul 1977.

49. Sıbt İbnü'l-Cevzî, *Tezkiretü'l-Havâs*, Beyrut 1401/1981, s. 210-254.

50. Şehbender-zâde Filibeli Ahmed Hilmi-Nur, Ziya, *İslâm Tarihi, Hz. Peygamber'den Zamanımıza Kadar*, 2. basım, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1982, s. 259-260, 273-274.

51. eř-Şehristânî, *el-Milel ve'n-Nihal*, nşr. Ahmed Fehmî Muhammed, 2. baskı, Beyrut 1413/1992, I, 145-149.

52. Şener, Cemal, *Alevilik Olayı, Toplumsal Bir Başkaldırının Kısa Tarihçesi*, 13. baskı, Ant Yay., İstanbul 1993, s. 45-51.

53. Şıktaş, H. Fazıl, *Kerbelâ Mezalimi, Ehl-i Beytten İmam Hüseyin*, Haşmet Matbaası, İstanbul 1982, 301 s.

54. Topalođlu, Bekir, *Kelâm İlmi, Giriş*, 6. baskı, Damla Yay., İstanbul 2000, s. 200-202.

55. el-Useylî, Saîd, *Kerbelâ*, Beyrut 1406/1986.

56. Ülkü, Hayati, *İslâm Tarihi*, 5. baskı, Çile Yay., İstanbul 1979, s. 387-395.

57. Ünlü, Nuri, *İslâm Tarihi I (Başlangıçtan Osmanlılara Kadar)*, Marmara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Vakfı Yay., İstanbul 1992, s. 168-173, 177-180.

58. Üzümlü, İlyas, *İnanç Esasları Açısından Türkiye'de Ca'ferîlik*, Basılmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1993, s. 48-52.

59. Weil, Gustav, *Geschichte der Chalifen*, Verlag von Friedrich Baffermann, Mannheim 1846, I, 299-339.

60. Yazar, M. Necati, *Kerbelâ Faciası*, Yaylacık Matbaası, İstanbul 1968, 47 s.

61. Ziya Şakir, *Kerbelâ Vak'ası ve Kerbelânın İntikamı*, I-II, Maarif Kitaphanesi, İstanbul 1974, IX+291 s.

62. _____, *Kerbelâ Vak'ası*, I-II, Maarif Kitaphanesi, İstanbul 1981, 528 s.

II. Makaleler:

1. And, Metin, "İslâm Folklorunda Muharrem ve Taziye", *Türk Folkloru Araştırmaları Yıllığı 1976*, Kültür Bakanlığı MFAD Yay., Ankara 1977, s. 1-38.

2. Bulut, Faik, "Kerbela", *Atlas*, sy. 108 (Mart 2002), s. 30-49.

3. Delice, Ali, "Haccâc b. Yusuf (Hayatı ve Faaliyetleri)", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 2 (1998), s. 445-459.

4. _____, "Ubeydullah b. Ziyâd'ın Siyâsî Faaliyetleri", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 3 (1999), s. 321-342.

5. Fıçlalı, Ethem Ruhi, "Ali el-Ekber", *DİA*, II, 390.

6. Kılıç, Ünal, "Harre Vakasının Sebepleri Hakkında Bazı Mülâhazalar", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 4 (2000), s. 317-324.

7. Kister. M. J., "Harre Vakası (Bazı Sosyo-Ekonomik Tespitler)", çev. Ünal Kılıç, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 4 (2000), s. 305-316.

8. Kurat, Akdes Nimet, "Ebu Muhammed Ahmed bin A'sam al-Kûfî'nin *Kitab ül-Futuh*'undan 'Muhtar Vakası'", *Necati Lugal Armağanı*, TTK Yay., Ankara 1968, s. 403-423.

9. Kurtuluş, Rıza, "Kerbelâ (a. Arap Edebiyatında Kerbelâ; b. Fars Edebiyatında Kerbelâ)", *DİA*, XXV, 272-274.

10. Onat, Hasan, "İbrâhim b. Eşter", *DİA*, XXI, 301.

11. Öz, Mustafa, "Kerbelâ", *DİA*, XXV, 271-272.

12. Özen, Kutlu, “Müseyyeb Gazi Destanı”, *IV. Uluslararası Türk Halk Edebiyatı ve Yunus Emre Semineri*, 11-13 Mayıs 1989-Eskişehir, Eskişehir 1991, s. 269-280.

13. Sarıcık, Murat, “Kerbelâ Olayında el-Hürr b. Yezîd ve Hz. Hüseyin’le Mücadelesi”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 2 (1995), s. 103-148.

14. _____, “Hür b. Yezîd”, *DİA*, XVIII, 494.

15. Semih Nâdir, “İslâm Dünyasında Asırlar Süren Bir Kavgaya Yol Açan Kerbelâ Olayı”, *Hayat Tarih Mecmuası*, sy. 4 (Mayıs 1971), s. 33-40; sy. 5 (Haziran 1971), s. 68-71.

16. Uzun, Mustafa, “Kerbelâ (Türk Edebiyatında Kerbelâ)”, *DİA*, XXV, 274-275.

17. Üçok, Bahriye, “Emevi İmparatorluğunda Abdülmelik Devrine Genel Bir Bakış”, *Necati Lugal Armağanı*, TTK Yay., Ankara 1968, s. 767-774.

18. Üner, Ragıp, “Kerbelâ Vak’asına Dâir”, *Hayat Tarih Mecmuası*, sy. 9 (Eylül 1974), s. 74-78.

19. Üzüm, İlyas, “Hüseyin (Literatür)”, *DİA*, XVIII, 521-524.

20. Varol, Hüseyin, “Emevîlerin Şam’ından Ehlibeyt Şam’ına”, *Kible*, yıl 1, sy. 3, İstanbul (Bahar 2002), s. 30-51.

Sonuç olarak, Doç. Dr. Ahmet Turan YÜKSEL’in bu araştırmasını, sahasında önemli bir boşluğu dolduran kıymetli bir çalışma olarak görüyor; İslâm Tarihi konusunda, diğer eserlerinin neşrini bekliyoruz.

Kısaltmalar

DİA : *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, I- , İstanbul. 1988-

İA : *İslâm Ansiklopedisi*, I-XIII, İstanbul 1940-1988.

MFAD : Kültür Bakanlığı Millî Folklor Araştırma Dairesi (Ankara).

TDK : Türk Dil Kurumu (Ankara).

TTK : Türk Tarih Kurumu (Ankara).